

Magyarországi kórkép a jogállamról

Készül az Európai Bizottság idei jogállamisági jelentése. Ehhez szolgáltatott együtt anyagot az Európai Bizottság kérdéssorára válaszolva nyolc magyar civil szervezet: az Amnesty International Magyarország, az Eötvös Károly Intézet, a K-Monitor, a Magyar Helsinki Bizottság, a Mérték Médiaelemző Műhely, a Political Capital, a Társaság a Szabadságjogokért és a Transparency International Magyarország. Az angol nyelvű beadvány teljes szövege [itt olvasható](#). A [tavalyi \(első\) jogállamisági jelentés](#) Magyarországra vonatkozó megállapításaihoz képest a helyzet a civil szervezetek szerint majdnem minden tekintetben tovább romlott. A kormányerő a járványhelyzetet kihasználva tovább erősítette eddig is hegemón helyzetét. Mi is történt 2020-ban a magyar jogállammal? A civil szervezetek 2020. március eleji közös jelentését szemléljük.

Igazságszolgáltatás, bíróság, ügyészség, ügyvédek

Bírói és bírósági vezetői kinevezések

Egy 2019. decemberi salátatörvény lehetővé tette, hogy az alkotmánybírók kérésükre bírói kinevezést kapjanak, kiiktatva a más esetekben kötelező pályázati eljárást. Ők ily módon alkotmánybírói megbízatásuk megszűnésekor automatikusan átkerülnek a Kúriára, és akár tanácselnökök is lehetnek ott. 2020. július 1-jén az új szabály alapján az Alkotmánybíróság nyolc tagja kapott bírói kinevezést, akik közül mindössze ketten rendelkeztek korábban tárgyalótermi tapasztalattal. Varga Zs. András, a legfőbb ügyész egykori helyettesét, néhány hónappal később a köztársasági elnök a Kúria elnökének jelölte. Az Országos Bírói Tanács (OBT) elsöprő többséggel, 13:1 arányban elutasította a jelöltet, azzal, hogy a bírósági rendszer élén olyan személynek kell állnia, aki dolgozott már bíróként, illetve más hatalmi ágaktól független, és külső szemlélő számára sem kétséges a pártatlansága. A kormánytöbbség ennek ellenére kilenc évre megválasztotta Varga Zs. András, a Kúria elnökének, és ezzel párhuzamosan kibővítette a jogköreit. Az elnök kizárólagos jogot kapott a jogegységi panasz tanács tagjainak kinevezésére. Ez a testület kiemelten fontos szerepet játszik az ítélezésben, mert minden más bíróra kötelező érvénnyel határozza meg a jogszabályok értelmezését. Emellett a Kúria új elnöke arra is jogot kapott, hogy bármikor elrendelje a Kúrián az ötfős tanácsok alkalmazását (a jelenlegi háromfős tanácsok helyett). Ez jelentősen növelheti a kúriai bírók számát, és az így keletkező új bírói álláshelyek betöltése jórészt a Kúria elnökétől függ majd. A Kúriát így akár a kormányhoz közel álló bírókkal is feltölthetik – például azokkal, akik kizárólag kormánypárti támogatással lettek alkotmánybírók.

A bírósági vezetők kinevezése során Handó Tünde, az Országos Bírói Hivatal (OBH) korábbi elnöke számos esetben törvénysértő módon, érdemi indoklás nélkül figyelmen kívül hagyta a bírói testületek véleményét. Több alkalommal valós ok nélkül érvénytelennek nyilvánított vezetői pályázatokat, és a pályázati rendszert megkerülve nevezett ki ideiglenesen bírói vezetőket. Senyei György, az OBH jelenlegi elnöke rendszerint figyelembe veszi a bírói tanácsok véleményét, ebben a tekintetben tehát javult a helyzet. A visszaélés lehetősége ugyanakkor megmaradt.

A bírák körében nem keltett jó visszhangot, hogy az OBH új elnöke Varga Judit igazságügyminiszter anyósát jelölte az OBH alelnöki posztjára.

A törvényes bíróhoz való jog

Egy 2020-ban elfogadott törvény lehetővé tette az OBH elnöke számára, hogy bármely bírót a bírósági rendszeren kívüli állami szervhez, például kormányhivatalokba vagy az ügyészségre helyezzen át. Az áthelyezett bírók jelentősen magasabb díjazásban részesülnek, és a kihelyezést követően pályázat nélkül nyerhetnek tanácselnöki kinevezést, akár korábbi álláshelyüknél magasabb bíróságon is. Az áthelyezett bírók ráadásul olyan ügyekkel is foglalkozhatnak, amelyekben korábban ők maguk ítéleztek vagy amelyeket kollégáik tárgyalnak. Ez az eljárás elmosza a határokat az igazságszolgáltatás és a közigazgatás között, és sértheti a tisztességes eljáráshoz való jogot.

Ugyancsak a törvényes bíróhoz való jogot érinti, hogy a bíróságokhoz beérkező ügyek kiszignálása nem automatizált. A bíróságok vezetői maguk alakítják ki a bíróságok ügyelosztási rendjét, és ezek felett a bírói tanácsok nem tudnak valódi kontrollt gyakorolni. Míg korábban legalább egy évre rögzíteni kellett az ügyelosztási rendet, 2020 áprilisa óta azt bármikor, objektív és átlátható ok nélkül meg lehet változtatni. Ennek eredményeként például a Kúrián 14 alkalommal módosították az ügyelosztási rendet 2020-ban. A gumiszabályok egyébként is lehetővé teszik, hogy egyes ügyek átkerüljenek más bíróhoz vagy bírói tanácshoz, így az ügyek kiosztását korlátozás nélkül lehet manipulálni, miközben a bíró személye befolyásolhatja az ítélet tartalmát is.

A bírák véleménynyilvánítási szabadsága

Az OBH elnöke által kibocsátott integritási szabályzat továbbra is a bírók elhallgattatásának eszközéül szolgál. Ez ugyanis felhasználható arra, hogy megakadályozzák a bírókat abban, hogy a nyilvánosság előtt véleményt nyilvánítsanak a bíróságok függetlenségének helyzetéről, arra hivatkozva, hogy az politikai állásfoglalásnak minősül.

Előfordul, hogy a bírósági vezetők anyagi és adminisztratív eszközöket is bevetnek olyan bírákkal szemben, akik aktívan lépnek fel a bíróságok függetlenségének védelmében. Az ügyelosztás rendszerét fölhasználhatják arra is, hogy a „renitens” bírókkal kiszúrjanak: például elárasztják őket ügyekkel, hogy úgymond ne legyen idejük „ellenzékieskedni”. A továbbképzéseken, konferenciákon való részvétel tekintetében is hátrány érheti őket. A kormánynak a bírói függetlenséget szisztematikusan aláásó lépései miatt tapintható a feszültség a bírók körében. Sokan félnek megszólalni, véleményt nyilvánítani a bíróságot érintő ügyekben.

2020 októberében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ismételtlen úgy döntött, hogy a *Baka kontra Magyarország* ügyet nem tekinti lezártnak, mert úgy látja, hogy a magyar állam még mindig nem hajtotta végre az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2016-os ítéletét, amely jogsértőnek ítélte Baka András leváltását a Legfelsőbb Bíróság éléről (annak átnevezése és átszervezése ürügyén) 2011-ben. A strasbourgi bíróság ítélete szerint Baka elmozdítására valójában azért került sor, mert főbírói minőségében, nyilvánosan szakmai kritikát fogalmazott meg, így sérült a véleménynyilvánításhoz fűződő joga. A Miniszteri Bizottság döntésében kiváltképp aggályosnak tartotta, hogy továbbra sincs garancia arra, hogy a jövőben ne hajtsanak végre ilyesfajta, alkotmánymódosítással fedezett, de valójában alkotmányellenes leváltásokat. A döntés emellett azt mutatja, hogy a magyar kormánynak nem sikerült eloszlatni az aggályokat a magyar bírák véleménynyilvánítási szabadságával kapcsolatban.

A bíróságok függetlenségét sértő kormányzati megnyilvánulások

A kormány magas rangú tisztségviselői és maga a miniszterelnök is rendszeresen megsérti a bíróság előtt folyamatban lévő ügyekben való beavatkozás tilalmát, nyilvánosan megfogalmazva, milyen ítéletet vár el – kiváltképp azokban az esetekben, amikor egyének és sérülékeny kisebbségek

igényelnek bírósági védelmet állami szereplőkkel szemben. A szegregáció miatt hátrányt szenvedett roma tanulók esetében a miniszterelnök még a jogerős ítélet megszületése előtt provokációnak és igazságtalannak minősítette, hogy a gyöngyöspatai romák „nagy jelentőségű összeget fognak kapni mindenfajta munkavégzés nélkül”.

Az OBH elnöke ezekre a támadásokra nem reagált. Csupán akkor szólalt meg, amikor Deutsch Tamás, a Fidesz európai parlamenti képviselője megkérdőjelezte annak a bíróságnak a függetlenségét, amelyik felmentette a kémkedéssel vádolt Kovács Bélát, „nettó hazaárulásnak” minősítve az ítéletet.

A kormányközeli média és magas rangú politikusok nyílt támadásokat intéztek nem csupán egyes bírók és általában a bíróságok, hanem a bíróságok függetlenségének eszméje ellen is. Az utóbbi években az „illiberális demokrácia” szellemében egyre gyakrabban „liberális követelménynek” minősítik és elutasítják a bíróságok függetlenségének elvét.

Joghoz való hozzáférés

2020. április 1-jével megszüntették mind a 20 közigazgatási és munkaügyi bíróságot. A 2020. március 1. után indított ügyekben a közigazgatási szervek határozatai ellen nem lehet fellebbezést benyújtani a megyében, azokat csak a nyolc, erre kijelölt megyei bíróságon lehet megtámadni, ezek pedig sok esetben távol esnek az érdekelt felek lakóhelyétől.

Magyarországon EU-s összehasonlításban viszonylag rövid ideig tartanak a közigazgatási, polgári és gazdasági perek. Ugyanakkor a perek elhúzódása esetén nem biztosított a hatékony jogorvoslat. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága már 2015-ben határozatban szólította fel Magyarországot, hogy biztosítson jogorvoslatot az ilyen esetekben, azonban érdemi előrelépés azóta sem történt az ügyben. 2020 decemberében a kormány bemutatott egy törvénytervezetet, amely szerint a perek elhúzódása esetén az állam kártérítést fizetne, de ez csak a polgári perekre vonatkozna, és a törvény az ígéretek ellenére sem szerepel az Országgyűlés 2021-es tavaszi törvényalkotási programjában.

Az ügyvédek helyzete

Az elmúlt években bírók és ügyvédek egyaránt ki voltak téve támadásoknak a kormánypártok politikusai és a kormányhoz kötődő média részéről. 2020 januárjától azok az ügyvédek kerültek a célkeresztbe, akik a jogsértő fogvatartási körülmények miatt indított eljárásokban képviselték ügyfeleiket a bíróságok előtt, az Orbán-kormány idején hozott törvényekre alapozva ügyfeleik igényét. A Miniszterelnöki Kabinetiroda államtitkára kijelentette, hogy civil szervezetek és ügyvédek „üzletet” építettek a fogvatartottak kártalanítására, és a miniszterelnök is úgy nyilatkozott, hogy az érintett ügyvédekkel is „kell foglalkozni később, mert mégiscsak kihúztak az állam zsebéből sokmilliárd forintot”. Egy kormányközeli híroldal közzétette a kártalanítási ügyekben eljáró ügyvédek listáját, és azt az összeget, amelyet az államtól kaptak fogvatartott ügyfeleik. Az egyik érintett ügyvéd az Igazságügyi Minisztériumhoz fordult azzal a kérdéssel, hogy tőlük kerültek-e a ki ezek az adatok, s ha nem, akkor indítottak-e vizsgálatot az adatok forrásának feltárására. A minisztérium erre érdemi választ nem adott. Ugyanez a híroldal azt állította, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamarában megnövekedett Soros György befolyása.

Ügyészség

A GRECO (az Európa Tanács korrupcióellenes szervezete) 2015-ben 18 korrupcióellenes ajánlást fogalmazott meg Magyarország számára, köztük számosat az ügyészi szervezet működésével kapcsolatos aggályok miatt. Ezek közül a magyar állam mindössze ötöt vett figyelembe. Az ügyészekről például továbbra is bármikor el lehet vonni ügyeket jól körülhatárolt kritériumok nélkül. Megmaradt az a lehetőség is, hogy egy parlamenti kisebbség a legfőbb ügyész megválasztásának akadályozásával helyén tartsa Polt Pétert, az ügyészség (kizárólag kormánypárti képviselők által megválasztott) vezetőjét, az amúgy is rendkívül hosszú hivatali idejének lejártá után is.

A kormány kitart amellett, hogy Magyarország nem csatlakozik az Európai Ügyészséghez.

Korrupció

Magyarországon nincs önálló korrupcióellenes hatóság. A korrupció elleni küzdelem ehelyett több különböző állami szerv feladatkörébe tartozik, de a legtöbb ilyen állami intézményt politikailag elkötelezett, pártatlannak nem tekinthető személyek vezetik. Ezek az intézmények rendelkeznek ugyan a korrupció elleni hatékony küzdelemhez szükséges eszközökkel, ezeket azonban nem használják, és többnyire csak a kisebb léptékű korrupcióval foglalkoznak.

A kevés terület egyike, ahol előrelépés történt, az a rendőri korrupció visszaszorítása, ahol a már korábban elért eredmények a Nemzeti Védelmi Szolgálat rendszeres ellenőrző munkája révén váltak fenntarthatóvá. Kiemelést érdemel továbbá az egészségügyben elterjedt hálapénzjelenség felszámolására irányuló kormányzati szándék. Az egészségügyi dolgozók bérének rendezésén túl a büntetőjogi szigor fokozása és a rendőrség célzott fellépésre eredményes lehet a szabálytalan kifizetések visszaszorításában.

Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) évtizedek óta elmulasztja feltárni és szankcionálni a pártok szabálytalan pénzfelhasználását. Nem kérdőjelezi meg és érdemben nem is vizsgálja a pártok kampányköltséggel kapcsolatos jelentéseit, ezért a pártok évtizedek óta a megengedettnél sokkal többet költenek a választási kampányaikra, illetve egyes pártok kifejezetten a kampánytámogatáshoz való hozzáférés reményében indulnak a választásokon, valós politikai program vagy tevékenység nélkül. Ugyanakkor az elmúlt években az ÁSZ súlyos büntetéseket szabott ki ellenzéki pártokra, amelyeknek ez ellen nem állt rendelkezésükre hatékony jogorvoslat.

Magyarországon – más országokkal és az EU intézményeivel ellentétben – nincs semmilyen szabályozás, amely korlátozná a „forgóajtó-jelenséget”, azaz a szakemberek áramlását a közszféra és a magánszféra között, ezáltal megakadályozva azt, hogy az állami alkalmazottak a hivatali szolgálatuk idején üzleti karriert építsenek ki. Hiába követelt a K-Monitor és a Transparency International Magyarország olyan szabályozást, amely meggátolná, hogy magas rangú köztisztviselők az ebben a minőségükben megszerzett információikkal igazságtalan előnyökhöz jussanak a magánszférában.

Az országgyűlési képviselők és a magas rangú kormánytisztviselők vagyonynyilatkozatai továbbra is ellenőrizhetetlenek, a valótlán adatok szolgáltatása nem jár szankciókkal, a hozzátartozóik nyilatkozatai pedig nem is nyilvánosak. Ily módon a politikusok anyagi helyzetének alakulása átláthatatlan.

A lobbizás szabályozása továbbra is hiányos, és a meglévő szabályok sem érvényesülnek. Hosszú évek óta hiába sűrgetik a korrupció ellen küzdő civil szervezetek a lobbisták kötelező regisztrációját, valamint a kormánytisztviselők és a lobbisták találkozásairól készült beszámolók közzétételét.

A közbeszerzési törvény meghatározza, hogy mely közhatalmi szereplők hozzátartozói nem vehetnek részt a közbeszerzési eljárásban, de ez csak az egy háztartásban élő rokonokra vonatkozik. A törvény ezzel együtt lehetőséget adna az összeférhetlenségek kiszűrésére, de erre a gyakorlatban sokszor nem kerül sor. Például a Közbeszerzési Hatóságnak legalább 35 esetben kellett volna összeférhetlenséget megállapítania egyedül a miniszterelnök vejét érintő Elios-ügyben. Ebben az esetben a közbeszerzési kiírást a hatóságok részére elkészítő cég rész tulajdonosa a miniszterelnök vejének üzleti partnere volt, akinek az Eliosban is volt részesedése.

A közbeszerzési eljárás szabályozása egyéb tekintetben ugyan megfelelő, de a gyakorlat nem követi annak elveit. Az egyetlen ajánlattevővel lebonyolított pályázatok aránya 40 %-ot tesz ki, ami a legmagasabbak közé tartozik az EU-ban, és ezek nagy részét kormányközeli vállalkozások nyerik. A helyzet 2020–2021-ben tovább romlott, mivel a járvánnyal kapcsolatos beszerzéseket és beruházásokat kivonták a közbeszerzési törvény hatálya alól, és azokról csak többszöri adatigénylés után kaphattak részleges információt a civil szervezetek és a nyilvánosság.

Noha hivatalos dokumentumok is elismerik, hogy a járvány súlyos korrupciós kockázatokkal jár, semmilyen intézkedés nem történt ezek csökkentése érdekében. A kormány által létesített, 3 628 milliárd forintot kezelő Gazdaságvédelmi Alapnak a hvg.hu áttekintő írása szerint mindössze a negyede szolgálja közvetlenül a válságból eredő károk mérséklését. Az ebből a forrásból finanszírozott projektek jelentős részének semmi köze sincs a világjárványhoz, annál inkább szolgálják a kormány klientúrájának és az oligarcháknak az érdekeit. A lélegeztetőgépekből a legrosszabb esetben szükséges 8 ezer helyett legalább 16 ezret vettek Kínából, 300 milliárd forint értékben, nyílt közbeszerzési eljárás mellőzésével, darabját tízszer annyira, mint amennyire a német és az olasz kormány szerezte be ezeket Kínából. A kedvezményezett közvetítőcégek közül több közvetlenül köthető a kormányhoz, például a miniszterelnök külügyi tanácsadóhoz. A lélegeztetőgépek túlnyomó többsége raktárban porosodik, és a kormány képtelen túladni rajtuk.

A koronavírus-járvány kitörése óta a Magyar Turisztikai Ügynökség 83,5 milliárd forint vissza nem térítendő támogatást osztott szét átláthatatlan módon turisztikai szolgáltatók között. A támogatottak nevét és a támogatás összegét ugyan közzétették, a kiválasztás kritériumait és a támogatások odaítélésének módját azonban nem. A támogatás 20%-a a leggazdagabb magyar állampolgár, az Orbán Viktorral szoros kapcsolatban álló Mészáros Lőrinc érdekeltségébe tartozó Hunguest Hotels szállodaláncnak jutott. Az ügynökség által 2018–2020-ban szétosztott 300 milliárd forint kétharmadát a pályázók 0,5%-a kapta, és a kormány által támogatott oligarchák a legnagyobb nyertesek között voltak. Néhány kormányközeli személy balatoni luxus nyaralóhelye, jachtklubja is vissza nem térítendő támogatásban részesült, miközben kizárták a programból az ellenzéki főpolgármester vezette Budapest szolgáltatóit, akik pedig a legnagyobb kárt szenvedték el a nemzetközi turizmus összeomlása miatt. Egy másfél milliárd forint közpénz fölött rendelkező különleges balatoni alapot egy ad hoc bizottság osztott szét bármiféle kötöttség nélkül. A bizottságot a Balaton Kör nevű lobbicsoport elnöke vezette, aki maga is – miként a bizottság több tagja – a támogatások legfőbb hasznélvezői közé tartozik.

Az uniós támogatások felhasználásának módja számos rendszerszintű korrupciós kockázatot rejt magában, amelyet az állami intézmények képtelenek kiszűrni. Az EU által finanszírozott projektek gyakran túlárzottak. A projekteket végrehajtó és a pénz felhasználását ellenőrző szervezetek

ugyanazon hatóságnak vannak alárendelve, ezért független ellenőrző hatóságokról nem beszélhetünk. Az Európai Unió Támogatásokat Auditáló Főigazgatóság például a Pénzügyminisztérium alatt működik. Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) 43 EU által finanszírozott, 2015–2019-ben lebonyolított projekt esetében talált rendellenességet – többet, mint bármely másik uniós országban. Az OLAF azt javasolta az Európai Bizottságnak, hogy a támogatások legalább 4%-át fizettesse vissza. Ez az arány az uniós átlag csaknem tízszerese. Mindeközben az uniós pénzek felhasználásának ellenőrzése során feltárt szabálytalanságokról szóló információkat sem a magyar állami szervek, sem az OLAF nem hozza nyilvánosságra, így ezekről gyakorlatilag lehetetlen részletesebb adatokhoz jutni.

Ahelyett, hogy a visszaélések feltárását és szankcionálását tették volna hatékonyabbá, a bizniszpártokat a kormánytöbbség ürügyül használta arra, hogy 2020 decemberében módosítsa az országgyűlési választásokról szóló törvényt, és felemelje az országos lista állításához megkívánt egyéni jelöltek számát 71-re, amivel rendkívüli mértékben szűkítette az ellenzéki pártok stratégiai lehetőségeit: a kormány ezzel a lépéssel lényegében az ellenzéki pártok helyett döntötte el, hogy közös listán induljanak a 2022-es választáson. Ezenfelül megfélemlítették a parlamenti pártok rendszeres állami támogatását is, aminek eredményeképp a közpénzhez korlátlanul hozzáférő kormánypártokhoz képest az ellenzéki pártok további hátrányt szenvednek. A kormánypártokat közpénzből támogató kormánypropagandát érdemben nem szabályozza, az ellenőrzésükre hivatott hatóság pedig erősen elfogult a kormánypárti médiumok irányában. Ez is a korrupció melegágya.

Az ügyészség működése továbbra sem nevezhető pártatlannak, és a korrupció, mindenekelőtt a magas rangú személyekhez köthető visszaélések esetén továbbra is jellemző, hogy a hatóságok politikai alapon büntetlenséget biztosítanak. Egyes kiemelt közszereplők, például a parlamenti képviselők esetében az is akadályozza a korrupcióval szembeni hatékony fellépést, hogy a mentelmi jog nemcsak az érintettek kihallgatását és letartóztatását, hanem a bizonyítékok feltárásához és a bűncselekmények folytatásának megakadályozásához szükséges eszközök alkalmazását (vagyontárgyak lefoglalását, házkutatást, bankszámlák, részvények befagyasztását) is akadályozza.

A fentiekre példa Simonka György kormánypárti országgyűlési képviselő ügye, akit európai uniós támogatásokkal elkövetett csalással és korrupcióval vádolnak, ám a legfőbb ügyész megmagyarázhatatlan módon késlekedett mentelmi joga felfüggesztésének kezdeményezésével, és Simonka a mentelmi jogának felfüggesztése után is szabadlábban maradhatott, noha a lehetséges tanúkkal való összejátszással, azok megvesztegetésével is vádolják. Feltehető, hogy politikai okokból marad el más korrupciós ügyek feltárása is. A Elios-ügy mellett ezt példázza a „Híd a munka világába” projekt esete is. Ezt a projektet az akkor Farkas Flórián kormánypárti képviselő által vezetett Országos Roma Önkormányzat menedzselte. Milliárdos nagyságrendű, az Országos Roma Önkormányzat által törvénytelenül elköltött összeget kellett visszafizetnie az államnak. A hatóságok ebben az ügyben 2015 óta nyomoznak támogatási csalás gyanújával, de mindmáig egyetlen gyanúsítottat sem neveztek meg.

Az ügyészség mindeközben nem gyűjt és nem szolgáltat adatokat a magas rangú személyek által elkövetett bűncselekményekről, mondván, hogy ilyen bűnügyi kategória nincs.

A korrupció elfogadottsága tekintetében Magyarországon a legrosszabb a helyzet az EU-ban. Ennek egyik oka, hogy nem részesülnek hatékony védelemben azok, akik korrupciós bűncselekményeket jelentenek be vagy hoznak nyilvánosságra, és ezért nagyon kevesen vállalkoznak ilyesmire: egy felmérésben csupán a megkérdezettek 21%-a nyilatkozott úgy, hogy bejelentené a tudomására jutott korrupciós esetet. A közérdekű bejelentők védelméről szóló törvény ugyan lehetőséget ad

arra, hogy név nélkül, elektronikus úton tegyen valaki bejelentést az alapvető jogok biztosánál, de az ombudsmannak nincs joga nyomozást folytatni, szankcionálni, kötelezettségeket előírni. A korrupciós ügyeket feltárók megbüntetésére jogellenes, de a gyakorlatban ez ellen hathatós védelem nincs, a hozzátartozóikat pedig papíron sem védi a törvény. A törvény nem biztosítja a bejelentők számára jogi segítséget, sem kompenzációt a bejelentés miatt elszenvedett hátrányokért. Magyarország az EU kapcsolódó 2019-es irányelvét sem ültette át megfelelően a magyar jogba.

2020 júliusában a kormány új korrupcióellenes stratégiát fogadott el, de anélkül, hogy civil szervezetekkel konzultált volna erről. A stratégia előremutató eleme, hogy a korábbinál tágabban határozza meg a korrupció fogalmát, de nem vetít előre jelentős jogszabályi változásokat, és nem foglalkozik a korrupció által leginkább sújtott területekkel, így a közbeszerzéssel vagy a pártok finanszírozásával.

Média

2010 előtt az állami hirdetések viszonylag kiegyensúlyozott módon osztoztak el, és nem volt olyan médium, amely szinte kizárólag állami hirdetésekből élt volna. 2010 óta ez a helyzet teljesen megváltozott. Az állami hirdető a Fidesz-kormányhoz kötődő tulajdonosok cégeit favorizálja, a független tulajdonosokat mellőzi. 2020-ban listaárak szerint az állami reklámköltség 86%-a kormányközeli tulajdonosokhoz folyt be. A médiapiac független szereplői rendkívül nehéz helyzetbe kerültek, folyamatosan az ellehetetlenülés fenyegetésében élnek. A médiapiac egyre jobban eltorzul. Ezt a torzulást erősíti az is, hogy a Közép-Európai Média és Sajtó Alapítvány (KESMA) közel 500, a KESMA számára kormányközeli tulajdonosok által „önként felajánlott” sajtóterméket birtokol és irányít központilag.

A legfontosabb fejlemény a magyar médiapiacon 2020-ban a legnagyobb magyarországi online híroldal, az Index fokozatos tulajdonosváltásának végjátéka volt. A bonyolult történet lényege, hogy fokozatosan megfojtották az első számú független online médiumot, melynek függetlenségükhöz ragaszkodó munkatársai távoztak, és Telex néven új hírportált alapítottak. Közvetlenül az Indexbotrány után a legnagyobb magyarországi független médiatulajdonos, Varga Zoltán karaktergyilkosság célpontja lett a kormánypárti médiában.

2020 másik meghatározó eseménye volt a kizárólag a kormánypártok jelöltjeiből álló Médiatanács nyilvánvalóan politikailag motivált döntése a Klubrádió ügyében. A Klubrádió volt az utolsó a kormánnyal szemben kritikus, földfelszíni hullámhosszon, igaz csak Budapesten és környékén fogható rádió – ma már csak online érhető el. A Médiatanács elutasította a mediaszolgáltatási engedélyének meghosszabbítására vonatkozó kérelmet azon az alapon, hogy a Klubrádió megsértette a médiatörvényt azzal, hogy két alkalommal nem szolgáltatott megfelelőképpen információt programjai tartalmáról. A hasonló ügyben elmarasztalt kormányközeli rádiók frekvenciahasználati jogát megújították. A Klubrádió által használt frekvenciára kiírt pályázatot a többi pályázó által benyújtott kereset miatt először felfüggesztették, majd eredménytelennek nyilvánították.

A magyar állami média továbbra is bonyolult és zavaros szerkezetben működik. A gyakorlatban a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) állítja elő az állami médiatartalmat, a szerkesztői felelősséget azonban a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. viseli. A külső ellenőrző mechanizmusok erre a zrt.-re irányulnak, miközben az MTVA diszponál az állami média működtetésére szolgáló közpénz felett, anélkül, hogy bármilyen tényleges ellenőrző mechanizmus

vonatkozna rá, és bármilyen külső szereplőnek rálátása lenne arra, miként és mire költi az állami média működtetésére szánt hatalmas összeget.

Az állami médiában a szerkesztői szabadság erősen korlátozott. Létező jelenség a cenzúra és az újságírói munkába való közvetlen beavatkozás, instrukciók vagy előzetes jóváhagyás formájában. Közvetlen egzisztenciális fenyegetésre is volt példa vezető szerkesztő részéről, amelyet a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság (NMHH) érdemben nem vizsgált ki, azt állítva, hogy erre nincs jogosítványa.

A független média munkatársainak tevékenységét az állam képviselői módszeresen akadályozzák, ignorálva vagy nyíltan elutasítva az újságírók megkereséseit, információkérését; emellett diszkreditálják, stigmatizálják őket, és megfélemlítik a forrásaikat. Az egészségügyben és a közoktatásban dolgozókat megfosztják a szabad nyilatkozatadás lehetőségétől, és ily módon a világvárossal kapcsolatos tájékozódást is akadályozzák. A járványhelyzettel kapcsolatos sajtótájékoztatón az újságíróknak előre, írásban kell benyújtaniuk a kérdéseiket, amelyekből önkényesen szelektálnak. Egyes, a kormánnyal szemben kritikus médiumok kérdéseit következetesen válasz nélkül hagyják.

A kormányzervek és hatóságok gyakran visszatartják a politikailag érzékeny közérdekű adatokat, és több esetben még jogerős bírósági döntés ellenére sem adják ki őket. Az is előfordul, hogy az adatok kiadásáért irreális összegeket kérnek az adatigénylőktől. Az adatigénylések teljesítésének határideje alapesetben 15 nap, és ez egy alkalommal 15 nappal meghosszabbítható. Azonban a járványhelyzetre hivatkozva a kormány ezt a határidőt 2020 májusában 45 napra emelte, amely 45 nappal meghosszabbítható. Ez az intézkedés súlyosan sérti az információszabadságot és közvetve a sajtószabadságot is, mivel az információk jelentős része 90 nap alatt elveszti jelentőségét vagy érvényességét – a járványhelyzettel kapcsolatosak kiváltképp.

Egyre több pert indítanak Magyarországon a személyes adatok védelmének megsértésére hivatkozva. Így érték el például a magazinban szereplők a *Forbes* azon kiadásának visszahívását, amely a leggazdagabb (állami támogatásban is részesülő) magyarországi vállalkozókról, meggazdagodásuk történetéről szólt. Az adatvédelmi szabályok újszerű értelmezése fenyegeti a sajtószabadságot, kivált, ha elrettentő összegű bírságok kiszabásával jár.

Az Átlátszó.hu által kikért adatok szerint a 2020-ban lefolytatott sajtóhelyreigazítási perek túlnyomó többségét a független orgánumok alperesként megnyerték. A 65 vesztes perből csak négyet veszített el független médium, a többit, a vesztes perek 93 százalékát kormányközeli médiumok bukták el. Ez azt mutatja, hogy igen gyakran támadják megalapozatlan feljelentésekkel a független médiát. Ezek a perek akkor is kárt okoznak a független médiának, ha végül megnyerik azokat, hiszen a jogi költségek, a perekre fordított munka nehéz helyzetbe hozza az túlélésért küzdő médiacégeket.

A Btk. 2020 tavaszán elfogadott módosítása szerint különleges jogrend idején bűncselekmény az is, ha valaki olyan hamis tényt állít vagy híresztel, amely "alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa". Ennek a tényállásnak a maximális büntetési tétele az egyébként irányadó három év helyett öt év szabadságvesztés. A Btk. egy másik módosítása 2020 nyarán megtiltotta drónok alkalmazását a tényfeltáró újságírásban. A módosítás kiváltó oka az Átlátszó.hu egyik riportja volt, amely drónnal készített felvételekkel bizonyította, hogy egy kormányközeli iparmágnás ingatlanán a hadseregből származó katonai járművek vannak.

Az Orbán-rezsim nem tesz érdemi lépéseket az álhírekre épülő, EU-ellenes orosz és kínai

propaganda ellen, és sokszor a kormány befolyása alatt álló média is terjeszti ezeket az álhíreket. A kormány szócsöveként működő médiumok Oroszország és Kína érdekeinek megfelelően támadják az EU-t azzal a váddal, hogy Brüsszel nem tesz semmit, nem védi meg az EU-t a járványtól, de még a járvány kezelésében sikeres nemzetállamoknak is keresztbe tesz. Az EU által a tagállamoknak felajánlott segítséget, támogatásokat elhallgatják. A kormány kommunikációja a keleti vakcinákat támogatja a nyugatiakkal szemben, miközben a lakosság körében sokkal erősebb a bizalom az Európai Gyógyszerügynökség által elfogadott vakcinák iránt. Ezzel a kormány akaratlanul is erősíti az oltás iránti bizalmatlanságot.

Fékek és ellensúlyok

A társadalmi egyeztetés kötelező a miniszterek által előkészített jogszabálytervezetek esetében. A tervezeteket online elérhetővé kell tenni, és lehetőséget kell teremteni azok véleményezésére, azonban a kormány rendszeresen elmulasztja ezt a kötelességét. 2020-ban mindössze öt tervezetet bocsátottak társadalmi egyeztetésre, miközben az Országgyűlés 159 olyan törvényjavaslatot fogadott el, amit a kormány nyújtott be. A kormány rendszeresen megkerüli a társadalmi egyeztetéssel kapcsolatos kötelezettségeit úgy is, hogy a törvényjavaslatokat kormánypárti országgyűlési képviselők vagy országgyűlési bizottságok nyújtják be, ilyen esetekben ugyanis nem kötelező a társadalmi egyeztetés.

Az Alaptörvény kilencedik módosításáról sem folyt társadalmi egyeztetés. Ez a 2020 decemberében elfogadott módosítás többek között leszűkítette a közpénz fogalmát, és hozzájárul ahhoz, hogy a közpénzeket tetszőleges mértékben a nyilvánosság számára átláthatatlan, ellenőrizhetetlen, és a következő kormányok, tehát az állam és az állampolgárok számára hozzáférhetetlen közérdekű vagyonkezelő alapítványokba folyassák át. Az Alaptörvény módosításával szűkítették az LMBTQ emberek jogait, és egy kapcsolódó törvénymódosítással, amit szintén nem bocsátottak társadalmi egyeztetésre, a házasságon kívül élő párokat gyakorlatilag megfosztották az örökbefogadás lehetőségétől. Társadalmi egyeztetés nélkül került 2020-ban a parlament elé az a törvénymódosítás is, amely felszámolta az Egyenlő Bánásmód Hatóságot, és az is, amely az Alaptörvényt és az uniós jogot is megsértve kizárja a jogellenes iskolai szegregáció áldozatainak pénzbeli kárpótlását.

2020. március 30-án a kormánytöbbség a járványhelyzetre hivatkozva meghatározatlan időre felhatalmazta a kormányt arra, hogy a veszélyhelyzet ideje alatt az előre rögzített jogszabályi korlátokat meghaladóan is felülírhatson rendelettel bármely hatályos törvényt, kiiktatva az Alaptörvény által is megkívánt parlamenti kontrollt a rendeletek felett. Júniusban a veszélyhelyzetet megszüntették, viszont kihírdették az egészségügyi válsághelyzetet, amely a kormány számára ugyancsak nagyon tág intézkedési lehetőséget biztosít. Ezzel párhuzamosan a veszélyhelyzet idején alkalmazandó szabályokat is módosították, állandó szabállyá téve a "felhatalmazási törvény" biankó felhatalmazását. Novemberben újra kihírdették a veszélyhelyzetet, így a biankó felhatalmazás alkalmazhatóvá vált, és az Országgyűlés elfogadott egy újabb felhatalmazási törvényt, amely viszont ezúttal már 90 napos határidőt tartalmazott. Ennek lejártával, idén februárban az Országgyűlés elfogadta a harmadik felhatalmazási törvényt, az előzővel azonos tartalommal, továbbra is túlhatalmat biztosítva a kormánynak. A rendkívüli felhatalmazással meghozott rendeletek egy része, mint például a gyülekezési jog totális felfüggesztése, súlyosan korlátozza a szabadságjogokat, más rendeletek pedig uniós jogot sértettek.

Emlékeztet, hogy a járvány kezdetekor iráni orvostanhallgatókat azzal gyanúsítottak meg, hogy a Szent László Kórházban randalíroztak, és megsértették a karantén szabályokat. Alig indult el a

nyomozás, az ártatlanság vélelmét semmibe véve, pusztán a gyanúra hivatkozva ki is utasítottak összesen 27 diákot. A bíróság elutasította a diákok fellebbezését, mondván: a vádak valóságtartalmától függetlenül a bíróság nem vonhatja kétségbe a rendőrség álláspontját. Az orvostanhallgatókat végül ki is toloncolták Iránba. Később a büntetőeljárást csaknem valamennyi érintett ellen megszüntették, és a diákok visszatérhettek Magyarországra. A diákok kiutasítása után a kormány a veszélyhelyzetben kapott hatalmával visszaélve egy olyan rendeletet is kiadott, ami az ehhez hasonló esetekben kiűresítette a kiutasítással szemben kezdeményezett bírósági felülvizsgálatot. A rendelet szerint ha valakit a járványügyi szabályok megsértésével összefüggésben, vagy mert az illető nemzetbiztonsági vagy közbiztonsági, közrendi veszélyt jelent, kiutasítanak, akkor nem kérheti, hogy a bírósági döntésig a kiutasítást függeszték fel. Ez sérti az uniós jogot és az Emberi Jogok Európai Egyezményét is. A veszélyhelyzet ismételt kihirdetése óta ez a rendelet ismét érvényben van, és potenciálisan fenyeget minden hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárt.

A leszűkített hatáskörű és a kormánypártok által jelölt tagokkal feltöltött Alkotmánybíróság (AB) a különleges jogrend első időszakában sem töltötte be a feladatát. Nem vizsgált érdemben több fontos rendeletet, amelyet a kormány a rendkívüli felhatalmazással élve hozott meg, holott erre abban a helyzetben, amikor az Országgyűlés ellenőrző szerepe is korlátozva volt, még inkább szükség lett volna.

Az AB továbbra is a kormány érdekei szerint kezeli a politikailag érzékeny ügyeket. Ami a 2020-as döntéseit illeti, nem találta például alkotmányos szempontból aggályosnak a KESMA létrehozását, sem azt, hogy az országgyűlési képviselőket megfosztották attól a joguktól, hogy előzetes bejelentés nélkül belépjenek közintézményekbe. Az AB felfüggesztette a Lex CEU és a civil szervezetek „külföldről támogatott szervezet”-ként való kötelező regisztrációját előíró törvény tárgyalását azzal, hogy megvárja az Európai Unió Bíróságának (EUB) ítéletét ezekben az ügyekben. Az EUB 2020-ban mindkét törvényt ellentétesnek ítélte az uniós joggal, de az AB azóta sem folytatta le az eljárást ezekben az ügyekben.

Elődjéhez hasonlóan a 2019 szeptemberében hivatalba lépett ombudsman is sorozatosan elmulasztotta megtenni a megfelelő lépéseket számos fontos emberi jogi jogsértés kapcsán. Többek között a romákkal szembeni jogsértések ügyében sem lépett fel megfelelően: például hiába szólította fel 21 civil szervezet, hogy lépjen fel a jogellenes iskolai szegregáció miatt kárt szenvedett gyerekek pénzbeli kárpótlását kizáró törvény ellen, ezt nem tette meg. A menedékkérőket és migránsokat sújtó súlyos jogsértések ellen és az LMBTQ emberek jogainak védelme érdekében sem tett semmit. Nem használta fel a rendelkezésére álló eszközöket az alapvető jogok biztosa akkor sem, amikor az emberi jogokat védő szervezeteket érte politikai támadás. Ezért is aggályos, hogy a jól működő Egyenlő Bánásmód Hatóság megszüntetése után annak feladatkörét az egyáltalán nem jól működő ombudsmannak adták át.

A hatóságok számos esetben megtagadják jogerős bírósági ítéletek végrehajtását. Emellett jelenleg 11 olyan, jogalkotói mulasztást megállapító alkotmánybírósági ítélet van, amelyet az Országgyűlés nem hajtott végre: a kormánytöbbség tagjai az AB által megszabott határidő lejártá után sem tettek lépéseket annak érdekében, hogy a saját Alaptörvényüket a saját alkotmánybíróságuk szerint is sértő állapotokat megszüntessék. Van olyan határidő, amely már 2013-ban lejárt.

Magyarország sok esetben semmibe veszi az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteit is. Az utóbbi tíz évben Strasbourgban született „vezető” ítéletek közül 54-et – az ilyen ítéletek 81%-át – nem vagy csak részben hajtottuk végre.

Az Európai Unió Bíróságának ítéleteivel hasonló a helyzet. 2020 májusában az EUB kimondta, hogy a menekülők tranzitójában történő automatikus elhelyezése jogellenes fogvatartásnak minősül. A tranzitóját ugyan bezárta a kormány, de helyettük egy olyan új rendszert vezetett be, ami szintén az uniós jogba ütközik, és amely továbbra is előírja az automatikus fogvatartást. Ezzel párhuzamosan a kormány egy újabb nemzeti konzultáció keretében támadta az EUB tranzitójákkal kapcsolatos döntését. A jogszerűtlenül tartózkodó külföldiek tömeges visszakényszerítését lehetővé tévő magyar jogszabályokról 2020. december 17-én mondta ki az EUB, hogy uniós jogba ütközik. Azóta további közel 15 ezer embert űztek így ki az országból. Az ítélet végre nem hajtása miatt a Frontex fel is függesztette magyarországi tevékenységét. A Lex CEU-t sem helyezték még hatályon kívül, noha az EUB 2020 októberében emiatt a törvény miatt is elmarasztalta Magyarországot. (Az illetékes miniszter a napokban nyújtotta be a törvény módosítására vonatkozó javaslatot.)

A civil szervezetek helyzete sem javult. Noha az EUB már 2020 júniusában kimondta, hogy a külföldről (is) támogatott civil szervezeteket megbélyegző törvény az uniós jogba ütközik, azt az Országgyűlés még mindig nem helyezte hatályon kívül. (Csak a civil szervezetek jelentésének beadását követően, pár napja nyújtották be azt a törvényjavaslatot, amely hatályon kívül helyezné a törvényt, helyette az ÁSZ ellenőrzése alá vonva bizonyos szervezeteket.) Szintén továbbra is hatályban van a menedékkérőknek nyújtott segítséget kriminalizáló „Stop Soros” törvénycsomag. Az Európai Bizottság korábban emiatt a törvény miatt is kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország ellen. Ebben az ügyben az EUB még nem hozott ítéletet, de az EUB főtanácsnoka már ismertette indítványát: véleménye szerint ez a törvény is sérti az uniós jogot.